

Minya Károly: Rendszerváltás – normaváltás. A magyar nyelvűvelés története, elvei és vitái 1989-től napjainkig. Tinta Könyvkiadó. Budapest 2005. 146. l. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XLV.)

1. A szerző a nyelvűvelők középmezőjének egyik legszorgalmasabb és legsikeresebb képviselője. Idestova húsz éve oktat magyar nyelvészeti tárgyakat a nyíregyházi tanárképző főiskolán (2003-tól főiskolai tanári rangban), és publikál a szakfolyóiratokban és a napisajtóban. Fő kutatási területe a mai magyar nyelvűjítés, szókincsbővülés a rendszerváltás óta; erről szóló értekezésével megszerezte a PhD-fokozatot. Ismeretterjesztőként is számos elismerésben részesült: tagja az Anyanyelvűpolók Szűvetsége elnökségének, ő az elnöke a TIT Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei anyanyelvi szakosztályának, 2003-ban Lőrincze-díjat kapott.

Minya Károlynak ez a harmadik könyve. A Nyelvűvelek, tehát vagyok (2002) rövid nyelvűvelő cikkeket, jegyzeteket tartalmaz. A jelentős szakmai és közönségikert arató Mai magyar nyelvűjítés (2003) második kiadásban is megjelent. Most pedig arra a meglehetősen kényes (és részben hálátlanak is mondható) feladatra vállalkozik, hogy összefoglalja a magyar nyelvűvelés történetét 1989-től, az Anyanyelvűpolók Szűvetségének megalakulásától napjainkig.

Miért kényes és hálátlan ez a feladat? S miért hálás is egyben? A Nyelvűrnek minden rendszeres olvasója tudja, hogy 1997 óta (sőt lényegében már a szabad szűlász lehetőségének 1988/89-es megnyílásától kezdve) milyen heves szakmai és publicisztikai vita zajlik a nyelvűvelés létjűsősűgáról, hasznos vagy káros voltáról, a nyelvűtudományban vagy azon kívül elfoglalt helyéről.

Minya Károly ebben a vitában nem kíván igazságot tenni, nem követeli magának a döntőbíró szerepét, hanem csűpán arra vállalkozik, hogy tényszerűen ismertesse, dokumentálja a főbb álláspontokat, megnyilatkozásokat. Már kötetének előszavában is tárgyilagosságot, elfogulatlanságot ígér: „Ez a könyv választ erre [ti. a nyelvűtudomány és a nyelvűvelés viszonyának kérdésére] nem ad(hat), döntőbíró sem kíván lenni, elsűdleges célja az, hogy az olvasó elé tárja a véleményeket és a véleménykülönbűségeket”; „A könyv tálal, az olvasóval alkottatja meg a véleményűt”; „Az anyag feldolgozása során feltétlen szem előtt tartottam a pártatlanságot, az objektívűtást és a tényszerűsűget” (9). Ezt a „tálal” módszert tanítványain is kipróbálja oly módon, hogy magyar szakos főiskolai hallgatűkkel véleményűzeteti a nyelvűvelés és a „nyelvűtűrvény” körül folyó vita egy-egy megnyilatkozását (53–6). Kérdés, persze, hogy a „közűvélemény-kutatás” eredményeit mennyire lehet objektívűnak tekinteni, hiszen korábbi tanári működésével, megnyilvánulásaiival valószínűleg már befolyásolta őket (egűybűként ha ezt tette, jól tette, hiszen ez a dolga). Mindenesetre érdemes lenne a vizsgálatot valamely „kontroll csoporton” is elűvégezni.

2. Ezek után pedig lássuk, mennyiben sikerűt Minya Károlynak a rokonszenves szerzői programot könyvűben megvalűsítania.

A könyv az Elűszű (9–10) után két fő részre tagolűdik: I. A nyelvűvelés elműlete és vitái (11–66); II. Nyelvűvelű szervezetek és konferenciák (67–98). Ezekhez csatlakozik III. részűként (99–146) a felhasznált szakirodalom és a témára vonatkozó újabű könyvek jegyzűke, a mellékletűként adott szűvegyűjtemény (cikkek, interjűk, nyilatkozatok a nyelvűhelyessűgi vita anyagából), valamint a kötetet zárű név- és tárgymutatű. Ez a gazdag dokumentáció fontos erűnye, erűssűge

a könyvnek, de a fenti módon való elrendezése nem könnyíti meg az olvasó dolgát (erre még vizs-
szatérünk).

Az I. rész az alapfogalmak tisztázásával, az elméleti alapok lerakásával kezdődik. A szerző (gyakorló és gyakorlott tanárként) erős sűrítéssel dolgozik. Alig 10 oldalon a következő kérdésekről kapunk szükségképpen vázlatos, de például a diákokat jól informáló képet: nyelvművelés, nyelvi norma, nyelvhelyesség, nyelvi sztenderd; a nyelvi norma és a szépirodalom viszonya; a nyelvi sztenderd és a nyelvi tervezés (11–20). Az újabb magyar szépirodalomban – Tolcsvai Nagy Gábor nyomán – a nyelvi normához való viszony alapján két fő típust különböztet meg: a normakövető és a nyelvi autonómiát hirdető írást (18). Arról, hogy a szépirodalomnak mindenekelőtt normateremtő rendeltetése van (legalábbis a hagyományos felfogás szerint), nem esik szó. Sőt a 18. oldalon az is le van írva, hogy „megszűnt a szépirodalom normatív szerepe”. A mellékletben levő szépirodalmi szemelvények, Parti Nagy Lajos, Háy János és Kárpáti Péter szövegei olvastán ezt a fejleményt csak örömmel üdvözölhetjük, de meg kell jegyeznünk, hogy: *a)* ma sem minden szépirodalmi alkotás ilyen; *b)* még nem mindenki mondott le arról, hogy az irodalmi mű nyelvi eszményt képviseljen és állítson a befogadó elé.

A 20. oldalon meggyőző gondolatmenet található a nyelvművelés és a szociolingvisztika egymásrautaltságáról. Magam is úgy vélem, hogy e két stúdium (és művelői) nem versenytársak vagy ellenfelek, hanem kölcsönösen segít(het)ik egymást: a nyelvművelés témákat és ötleteket szolgáltat a szociolingvisztikának, ez utóbbi pedig egzakt tájékoztatást nyújt az egyes nyelvhasználati jelenségek elterjedtségéről, és ezzel orientálja a mindennapi nyelvi nevelő, ismeretterjesztő tevékenységet.

A következő fejezet a magyar nyelv normájának egy- vagy többközpontúságáról folytatott vitát ismerteti (21–37). Ebből a részből azt a figyelmeztetést kell kiemelnünk, hogy a kisebbségi sorsban élő magyarságnak nem szabad lemondania a magyar köznyelv elsajátításáról (más vélemények szerint: a maga köznyelvének a kifejlesztéséről), mert az igényes köznyelv hiánya provincializmust okoz, és előbb-utóbb anyanyelvük, sőt magyarságuk feladásához vezethet (23).

A 35. oldalon a hiányzó állami nyelvpolitika kapcsán arról értesülünk, hogy a laikus nyelvvédők értékítéleteit a hagyományos nyelvművelők számlájára írják. Ezt se Minya Károly, se a recenzio írója nem tartja méltányosnak. Ha a nyelvvédő a maga helytelen (vagy legalábbis árnyatlan, túlzó) nézeteit a tudományos ismeretterjesztés valamely fórumán, például újságcikkben hangoztatja, akkor legalább vitába szállhatunk vele. De mit tehetünk akkor, ha az illető történetesen tanár, aki olyasmiket hirdet a (ma már csak képletesen létező) katedrájáról, hogy *és*-sel, *hát*-tal nem kezdünk mondatot, és megszegyeníti a felelőt olyan nyelvhelyességi „hibák” miatt, amelyekről már Szepesy Gyula bebizonyította harminc évvel ezelőtt, hogy nem egyebek nyelvművelő babonánál? Ez sokkal árthatasabb, mert nem állíthatunk minden tanár mellé egy képzett nyelvművelőt, hogy túlkapasait visszafogja. Szabó Tamás Péternek a Nyelvtudományi Intézetben tartott kitűnő előadásából tudom, hogy a megkérdezett középiskolások 80%-a (!) arról számolt be, hogy legalább egyszer félbeszakították és kijavították az órán valamilyen (vélt?) nyelvhelyességi hibája miatt. Az a gyanúm, hogy a nyelvhasználat ürügyén való leckéztetést némelyik tanár fegyelmezési eszközként, a tanulók kordában tartására használja. Ennek ellenszere (szerintem) nem a nyelvművelés lejárata, hanem éppen ellenkezőleg: a korszerű és tudományos alapokon nyugvó nyelvművelésnek mint tantárgynak a szélesebb körű és hatékonyabb egyetemi és főiskolai oktatása lehetne. A már a pályán levőket pedig próbáljuk meg a tanári továbbképzés révén jó irányba befolyásolni.

Az első rész harmadik fejezetében annak a sajtóvitának a főbb megnyilatkozásait ismerteti a szerző, amelyet az Élet és Irodalom 1997. május 9-i számában 39 nyelvész aláírásával megjelentetett Nyilatkozat gerjesztett (37–47). E nyilatkozat fő célja a „nyelvtörvény” meghozatala elleni tiltakozás volt, de érvelésében voltak általában a nyelvművelés, a nyelv életébe való beavatkozás ellen irányuló mozzanatok is. A Minya Károlytól „nyilatkozatháború”-nak nevezett, egyetlen színvonalú, de egészében igen tanulságos polémia hónapokig tartott, sőt következményeit tekintve

lényegében napjainkig tart. (Az 1997. április–augusztusi cikkek bibliográfiáját közölte az Édes Anyanyelvünk 1997. októberi száma a 13. oldalon. Ezt a listát érdemes lett volna itt is közölni, esetleg kiegészítve a későbbi vitacikkek lelőhelyével.)

A vita második hulláma a „nyelvtörvény” (helyesebben: reklámyelv- és felirattörvény, ahogy Mínya Károly is nevezi) megszületéséhez kapcsolódik. A szerző, választott módszeréhez híven, ebben a kérdésben sem foglal állást, de az általa jó érzékkel összeválogatott dokumentumokból kirajzolódnak ennek a nem csupán, sőt nem is elsősorban nyelvhelyességi indíttatású küzdelemnek a frontvonalai (47–56).

A következő fejezetekben érkezünk el a legfontosabb kérdések felvetéséhez: Van-e szükség nyelvművelésre? (56–62), A nyelvművelés gyakorlata és etikája (62–5). A nyelvművelés és a nyelvtervezés közötti különbségek elemzéséből a szerző arra a következtetésre jut, hogy ez inkább csak vélt (élesebben fogalmazva: konstruált) ellentét, mert a nyelvi tervezés egyik ága, a korpusztervezés (pl. a szaknyelvek gondozása, magyar terminológiájuk kialakítása) és a kutatáson alapuló nyelvművelés lényegében ugyanannak a tevékenységnek a két oldala. Az itt olvasható bőséges vitaanyagból Sebestyén Árpád bölcs gondolatát, a funkcionális nyelvhelyességi szemlélet találó összefoglalását emelhetem ki: „Nincs abszolút helyes és helytelen, csak a maga helyén helyes és helytelen” (60). Ehhez képest lényegtelen, mégis megjegyzem, hogy Kontra Miklós nem azt állította, amit Sebestyén Árpád tulajdonít neki (azt tudniillik, hogy a nyelvművelést „fogyasztó” adatközlők nem nyújtanak jobb teljesítményt a nyelvhelyességi feladatok megoldásában, mint azok, akik nem hallgatnak nyelvművelő műsorokat, nem birtokolnak nyelvművelő könyveket, egy nyelvű szótárakat). Azt ugyanis még Kontra Miklós is elismerte 1993-as cikkében (l. Nyelventes vagy nyelvvarulás? Szerk. Kontra Miklós, Saly Noémi. Osiris. Budapest. 1998. 64), hogy ezeknek jobbak voltak az eredményei, mint azokéi, akik nem is találkoztak nyelvhelyességi könyvekkel, műsorokkal. Ebből tehát nem az következik, hogy nincs szükség nyelvművelésre, hanem az, hogy több és jobb nyelvművelésre, nyelvi ismeretterjesztésre van szükség – ha már az iskola ebben (is) csődöt mond. Ezt már több mint tíz éve megírtam, itt csak utalok rá (a fenti kötetben: 72).

Az előbbi „harcias” fejezetektől megtépzott idegzetű olvasó egy kissé megpihenhet az első rész végén: Egy pillantás külföldre: nyelvművelés Finnországban (65–6). Ebből a kitekintés jellegű zárófejezetből megtudhatjuk, hogy Finnországban önálló nyelvművelő intézmény is van, az Oktatási Minisztériumhoz tartozó, 1976 óta működő Finn Területi Nyelvek Kutatóközpontja, és az ottani nyelvi ismeretterjesztő lapnak, a Kielikellőnek 16 000 előfizetője van (összehasonlításképpen: a kétszer akkora lakosságú Magyarországon az Édes Anyanyelvünk 5 500 példányban jelenik meg). Lenne tehát mit tanulnunk északi nyelvvrokonainktól (ebben is). Talán magát Mínya Károlyt kellene megkérni arra (megbízni azzal?), hogy szervezze meg az együttműködést az Anyanyelvápolók Szövetsége és a finn nyelvművelők között.

A II. részt jóval rövidebben fogom ismertetni, bár ez is igen fontos és hasznos: a hazai nyelvművelő szervezetekről és rendezvényekről (konferenciákról, versenyekről, pályázatokról stb.) nyújt áttekintést (67–98). Legrészletesebben persze az 1989 áprilisában megalakult társadalmi szervezet (civilszervezet), az Anyanyelvápolók Szövetsége működéséről tudósít, de rövidebben beszámol az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága, a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, a szaknyelvújító mozgalmak és a nyelvművelő műsorok és rovatok tevékenységéről is. Ehhez a részhez csupán három széljegyzetet fűzök:

a) A szerző a 69. oldalon közli az ASZ első elnökségének névsorát (a tagok tisztségeit is). Érdemes lett volna (itt vagy másutt) ismertetni a jelenlegi elnökség összetételét is, hiszen az elég nagy mértékben különbözik az 1989-itől. Én magam például jó tíz éve nem vagyok tagja az elnökségnek (és intézeti osztályvezető sem vagyok, bár ez a kettő csak részben függ össze).

b) A 80. laphoz: 1992-től az ASZ-nek ifjúsági tagozata is van. Ma a fiatalok aránya a szövetségben eléri a 60%-ot, ami azt mutatja, hogy az anyanyelvvél való foglalkozás az öregurak kedvteléséből az ifjúság egy részét mozgósítani és nevelni képes mozgalmá vált.

c) A 98. laphoz: a nyelvi ismeretterjesztő rádióműsorok közt meg kellett volna említeni Kálmán László és Nádasy Ádám műsorát, a *Nyelv-ész-érvek* címűt is, amely 1992-től 1997-ig volt hallható a Bartók rádió kora reggeli adásában. Az ennek előadásából szerkesztett *Hárompercesek a nyelvről* kötet (Osiris, Budapest, 1999) viszont benne van Mínya könyvének irodalomjegyzékében (103).

3. Egy ilyen jellegű kiadvány (épp jellegéből adódóan) soha nem lehet teljes. A szerzői emlékezet szükségképpen szelektív, és a szelekció szempontja nem mindig a fontossági. Például a konferenciák közül azokra emlékezünk jobban, amelyeken részt vettünk, netán előadást is tartottunk. Az itt következő kiegészítések is arról tanúskodnak, hogy az én memóriám is hasonlóképpen működik, mint a szerzőé. De talán nem lesz haszontalan néhány adalékkal megtetézni Mínya Károly könyvének már így is elég bőséges dokumentációját.

3.1. Legalább az „Egyéb rendezvények, szervezetek, egyesületek” fejezetben (95–7) szívesen olvastam volna néhány sort az MTA Nyelvtudományi Intézetében 1989. november 23–24-én „A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában” címmel rendezett konferenciáról, amelynek négy ülésén összesen 30 előadás hangzott el, és ezeket heves, de (akkor még) kollegiális hangnemű vita követte. A konferencia anyaga évekkel később megjelent az intézet kiadványsorozatában; ez benne van Mínya egyik irodalomjegyzékében (103), azzal az apró hiánysággal, hogy a (szerk.) megjelölés kimaradt belőle: Kardos Tamással nem szerzői, hanem csupán szerkesztői voltunk a kötetnek.

3.2. Az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága 1995. október 9-én „Nyelvi tervezés – nyelvi politika” címmel rendezett vitatülésének nemcsak a referátumai jelentek meg a *Nyelvörben* (84), hanem az ott elhangzott, illetve felolvasott hozzászólások is (Nyr. 1996/4: 380–402). Az ülés címe a könyvben pontatlanul van megadva: a *nyelvstratégia* kifejezés akkor még nem volt használatban.

3.3. Mínya Károly több ízben is említi a Magyar Nyelvi Bizottságnak az úgynevezett nyelvtörvénnyel szembeni állásfoglalását (38, 48, 84), de nem adja meg ennek pontos lelőhelyét: Van-e szükség Magyarországon anyanyelvi törvényre? Jegyzőkönyv a Magyar Nyelvi Bizottság 1996. május 3-i üléséről. Nyr. 1997/1: 104–20. Ez az állásfoglalás a lényegyet tekintve egybecseng az általános nyelvészek egy évvel későbbi Nyilatkozatával: nincs szükség „nyelvtörvényre”, ne legyen ilyen törvény! Grétsy László, a bizottság társelnöke ezt az ülés végén a következőképpen foglalta össze: „egy általános érvényű nyelvtörvényt szükségtelennek, sőt a jelenlegi körülmények között károsnak tartunk”. Nyilvánvaló azonban, hogy a mondat folytatása nyitva hagyta a (kis)kaput valamiféle szabályozás bevezetése előtt: „az egy-egy területre vonatkozó korlátozó, szabályozó, útbaigazító jellegű utasításokat, előírásokat ellenben nagyon is szükségesnek ítéljük” (119).

3.4. Az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Honismereti Szövetség 1998 tavaszán ankétot hirdetett *A magyar nyelv az ezredfordulón* címmel. A rövidebb hozzászólásokat az *Édes Anyanyelvünk*, a hosszabbakat a *Honismeret* közölte. Ezt a tényt talán érdemes lett volna megemlíteni, és az irodalomjegyzékbe felvenni néhány tételt. Most csak az *Édes Anyanyelvünkben* napvilágot látott nyilatkozatok szerzőit sorolom fel: Baranyi Ferenc, Jókai Anna, Habsburg Ottó, Michelberger Pál (1998/3.), Czigány György, Határ Győző, Kántor Lajos, Nagy Károly (1998/4.), Galambos Ferenc Iréneusz, Timár György (1998/5.), Benkő Loránd, Péntek János (1999/1). Összesen tehát 12 cikk-hozzászólás jelent meg, s csaknem mindegyikben vannak figyelemre méltó észrevételek.

3.5. A szaknyelvi tárgyú konferenciáknak és mozgalmaknak külön fejezetet szentel Mínya Károly könyve (89–94). Fájjalom, hogy ebből kimarad a környező országok magyar tudományos műhelyeinek 5. fóruma, amelyet az MTA „Magyar tudományosság külföldön” elnöki bizottsága rendezett meg Debrecenben 2001. október 11–12-én. Ennek témája ez volt: „a magyar szaknyelv a különböző szakterületeken és a különböző országokban”. A tanácskozáson végig jelen volt akadémiánk elnöke és főtítkára, a zárszót Vizi E. Szilveszter elnök tartotta. A tanácskozási anyaga megjelent a *Debreceni Szemlében* (2002/2: 197–289). Ebből a közel százoldalas anyagból – némi érthető elfogultsággal – a bevezető előadást (Kemény Gábor: *Magyar szaknyelv Magyarországon*

és a szomszédos országokban, 201–13) és Sebestyén Árpád előadását (A társadalomtudományok szaknyelvi kérdéseiről, 214–20) ajánlom az olvasók és Mínya Károly figyelmébe.

3.6. 2003. szeptember 30-án az MTA Nyelvtudományi Intézetének Nyelvművelő Osztálya kerekasztal-konferenciát rendezett ezzel a címmel: A nyelvművelés helye a nyelvtudományban. Meglehető, a cím nem volt szerencsés, mivel azt sugallta, hogy a nyelvművelésnek helye van a nyelvtudományban, holott a konferenciát éppen annak a kérdésnek a megvitatására hívták össze, hogy ez így van-e. Kenesei István igazgató és Posgay Ildikó osztályvezető köszöntője után négy korreferátum hangzott el: Heltainé Nagy Erzsébet, Eöry Vilmaé, Kemény Gáboré és Pusztai Ferencé. Az ezeket követő vitát az ülésen elnöklő Nádasdy Ádám foglalta össze. Mínya a könyv vége felé megemlíti ezt a rendezvényt, s rendhagyó módon értékeli is, ezzel a mondattal: „A két nyelvészeti csoport [?] álláspontja nem közeledett, sőt néhány szélsőséges hozzászólás miatt inkább távolodott” (97). Ki szól hozzá „szélsőséges” hangnemből? És mit mondott? Mi ketten, a szerző és a recenzens, tudjuk, mert ott voltunk, az olvasó azonban nem. Vagy tényszerűen ismertetni kellett volna ezt a – sok tekintetben valóban vízvázalstónak bizonyuló – vitát, vagy tartózkodni bárminő (különösen elmarasztaló) minősítéstől.

3.7. A Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti és Magyar Nyelvészeti Tanszéke által szervezett konferencia (Szeged, 2003. október 16–17.) is meg van említve a könyvben (97), de az olvasót minden bizonnyal érdekelte volna, hogy az ott elhangzott előadások közül kettő élesen polemikus hangot ütött meg a nyelvműveléssel szemben (Nádasdy Ádám: A betegség-metafora [Bárzsi Géza nyelvművelő nézeteinek bírálata], Kálmán László: A nyelvművelés mint áltudomány). A tanácskozás anyaga könyv alakban Mínya kéziratának lezárása után jelent meg: A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI. Nyelvéírás és nyelvművelés, nyelvhasználat, stilisztika. Szerk. Büky László. Szeged 2004. 160 l.

3.8. A továbbiak már Mínya Károly könyvének nyomdába adása után történtek, ezeknek hiánya tehát nem róható fel a szerzőnek.

2004. szeptember 30-tól október 2-ig a szlovákiai Paláston zajlott le a Lanstyák István és Szabómihály Gizella szervezte I. alkalmazott nyelvészeti műhelytalálkozó. Ennek előadásai tudomásom szerint rövidesen kötetbe gyűjtve is megjelennek.

A II. alkalmazott nyelvészeti műhelytalálkozóra Budapesten került sor 2005. szeptember 8. és 11. között. A tanácskozáson csak két előadás meghallgatása erejéig vehettem részt: Ittész Nóra a szótári minősítés kérdéseiről beszélt a készülő Nagyszótár kapcsán, Domonkosi Ágnes az értékelés és a minősítés szempontjairól a nyelvművelésben.

2004. október 7-én emlékülés volt az Akadémián az Édes Anyanyelvünk folyóirat megindulásának 25. évfordulója alkalmából. Az ülést Kiefer Ferenc akadémikus nyitotta meg, az ezt követő előadásokat Kenesei István, Kiss Jenő, Keszler Borbála, Bencédy József és Grétsy László tartotta. Ezek az előadások – Bencédyét kivéve – nem voltak polemikus jellegűek, ami a hallgatóságban azt a reményt keltette, hogy csillapodóban van a nyelvművelés ürügyén folyó „állóháború” (Hanthy Kinga kifejezése, l. alább), és megindulhat valamiféle kollegiális diskurzus az érdekelttek között. Az ülészak anyaga önálló kiadványként is megjelent: 25 év anyanyelvünk szolgálatában. Akadémiai Kiadó. Budapest 2004. 79 l.

Hanthy Kinga 2004. decembere és 2005. májusa között interjúsorozatot tett közzé a Magyar Nemzet Mellékletében „A magyar nyelv esélyei a XXI. században” címmel. A nyilatkozók a következők voltak (a címetek és a témákat helykímélés végett nem adom meg): 1. Kiss Jenő (2004. dec. 11.), 2. Juhász Dezső (dec. 24.), 3. Posgay Ildikó (2005. jan. 8.), 4. Antalné Szabó Ágnes (jan. 22.), 5. Kardos Tamás (febr. 5.), 6. Kemény Gábor (febr. 19.), 7. Pusztai Ferenc (márc. 5.), 9. Bíró Ágnes (ápr. 2.), 10. Heltainé Nagy Erzsébet (ápr. 16.), 11. Balázs Géza (ápr. 30.), 12. Kenesei István (máj. 14.). A sorozat 8. cikke nem interjú volt, hanem Hanthy Kinga összefoglalója: Állóháború – a nyelvészek vitáiról (márc. 19.).

Kálmán László az *Élet és Irodalom* 2005. május 13-i számában A pincei bogár címmel újból megnyitotta a nyelvvelés körüli vitát. (Ez a cikk a 2003. októberi, A nyelvvelés mint áltudomány című előadásnak a változata.) A vitaindítóhoz összesen heten szóltak hozzá: Deme László (jún. 17.), Gömöri György (uo.), Buda Ferenc (jún. 24.), Varsa Máttyás (júl. 1.), Kontra Miklós (uo.), Cseresnyési László (uo.), Maleczki József (júl. 8.). A vita Kálmán László zárszavával (A pincei bogár visszavág, júl. 15.) ért véget.

Hát, egyelőre itt tartunk! (Hát, ez is egy *hát*-tal kezdődő mondat...) Mindezeket az adatokat csupán kiegészítésül állítottam össze Minya Károly következő könyve (vagy e könyvének újabb, bővített kiadása) számára. A véleménynyilvánítást – a szerző módszerét követve – az olvasóra bízom.

4. A könyvismertetések vége felé szoktak sorra kerülni a recenziens kifogásai, helyesbítései. Ezúttal sem lesz ez másképp! Mielőtt azonban belefognék az apróbb-nagyobb „pontositások” felsorolásába, szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy mindezek a legcsekélyebb mértékben sem érintik azt a véleményemet, hogy Minya Károly könyve jól sikerült, értékes munka, amely nélkülözhetetlen segédeszközzé válhat mindazoknak, akik a nyelvvelés történetével és módszertanával kívánnak foglalkozni. Az alábbiakban javasolt korrekciókat az esetleges újabb kiadásban – ennek lehetőségére egyébként maga a szerző is utal a fejtegető rész legvégén (98) – aránylag csekély fáradtsággal el lehet végezni.

4.1. „A kommunikációs szemléletű nyelvvelés” című fejezetben (14–7) lelőhely nélkül és valamilyen okból dőlt betűs szedéssel közölt hivatali és újságnyelvi szöveg(részlet)ek szerintem nem valók a kötetbe, csak a helyet foglalják.

4.2. Két helyütt a szerző olyan nyelvhelyességi észrevételt tesz, amellyel nem tudok egyetérteni.

4.2.1. A „Tördeli a *kezzeit*; Akkor már potyogtak a *szemeiből* a könnyek” mondatokról ezt írja: „Nem tekinthető hibának a páros testrészek többes számú használata a fenti mondatokban. Jó egyes számban és többes számban is” (63). Ennél azért árnyaltabban kellett volna fogalmaznia egy képzett nyelvvelőnek! Számomra nyilvánvaló stilisztikai különbség van az egyes és többes számú alakok között (vö. a Nyelvvelő kézikönyv és a Nyelvvelő kézisztár erre vonatkozó szócikkét is!).

4.2.2. Minya a 64. oldalon egyetértőleg idéz egy olvasói levelet (SMS-t), amely azt kifogásolta, hogy egy gyógyszerárban az „eladó” (nem inkább: a gyógyszerész?) ezt kérdezte a vevőtől, a gyógyszert kapó gyermek életkorát tudakolva: „Hány éves a *pulya*?”. Minya szerint az illető „úgy járt el akarva[-]akaratlanul, mintha odalökte volna a gyógyszert a kedves vevőnek”. Ezek szerint egy kelet-magyarországi városi értelmiségi (egy nyelvész!) már durvaságnak, stílusatlan szóhasználatnak minősíti a kelet-magyarországi népnyelvi *pulya* szót. Én másképp vélekedem erről, talán mert kelet-magyarországi (szatmári) születésű édesanyámtól gyakran hallottam ezt a tájszót, kedveskedő stíluszínézettel. Ebben a tárgyban a könyvnek azokkal az állásfoglalásaival értek egyet, amelyek szerint a nyelvvelő ne kárhoztassa a nyelvjárásias beszédet (pl. 58), de ismertesse meg a tanulókkal a megfelelő köznyelvi formát. Balázs Gézától idézi is a szerző: „A nyelvvelés sohasem volt nyelvjárásellenes” (11/c melléklet, 135). Nem bizony, és ne is váljék azzá!

5. A továbbiakban a könyv filológiai apparátusával, hivatkozási módjával, bibliográfiáival kapcsolatos megjegyzések következnek.

5.1. Nehezíti (lassítja) a kötet használatát, hogy az irodalomjegyzék nem a legvégén van, hanem a mellékletek előtt, s ott is két adagban, külön betűrendben: 1. Felhasznált szakirodalom (99–101); 2. Nyelvveléssel, helyesírással, nyelvhelyességgel, nyelvi tervezéssel kapcsolatos könyvek 1990 óta határon innen és túlról (102–4). A két listát össze kellene fűsülni és a könyv végére tenni (mert századszor is ott fogja keresni az olvasó!).

5.2. Igen zavaró (pontosabban: akaratlanul félrevezető), hogy a szomszédos országokbeli tömbmagyarság magyar nyelvhasználata, illetőleg a magyar nyelv egy- vagy többközpontúsága körüli vita egyes hozzászólásait (21 kk.) egységesen 1998-as forrásmegjelöléssel hozza (mivel az 1998-as megjelenésű, Kontra és Saly szerkesztette kötetből idézi). Így a vita kronológiáját nem tud-

jük követni. Áthidaló megoldásként a törtvonalas évszám megadás kínálkozna (pl. Kontra Miklós-nak először 1993-ban folyóiratban megjelent, *Hogyan válasszunk le ötmillió magyart a nemzet tésztéről?* című cikke 1993/1998b megjelölést kaphatna).

5.3. A Széky János 1997. június 6-i glosszájára érkezett reflexiók nem „a következő számban” (44), hanem három hét múlva, az *Élet és Irodalom* június 27-i számában jelentek meg. Fábrián Pálon és Kemény Gáboron kívül Fodor István is bekapcsolódott a vitába. E három rövid cikk és Széky János „némileg visszakozó” válasza egymás mellett jelent meg a lapban. A négy cikkecske bibliográfiai adatait nem találjuk meg az irodalomjegyzékben. Ezt pótolni kellene a vita történetét egyszer majd feldolgozó kutatók, szakdolgozókatíró diákok stb. kedvéért.

5.4. Sem a 45. oldalon, sem az irodalomjegyzékből nem tudhatjuk meg, hol jelent meg Pomogáts Béla javaslata. Alighanem erről a cikkről van szó: *Új nyelvújításra van szükség* (Magyar Hírlap, 1997. máj. 23.). Pomogáts később is írt a témáról: *Nyelvújítás az ezredfordulón* (Ezredforduló, 1999/2: 26–8).

5.5. Minya Károly az 5. sz. mellékletben közli Grétsy László nyílt levelét Hajdú Péterhez, a Nyilatkozat egyik legtekintélyesebb aláírójához (Levélféle Hajdú Péter akadémikushoz, 112–4). A tárgyilagosság jegyében utána helyet kellett volna adni Hajdú Péter válaszában (Felelet a mondatra. *ÉS*, 1997. máj. 23.). Sőt talán Bakró-Nagy Marianne és Kálmán László glosszájának is (Mért halt ki a muroma? *Uo.*, 1997. máj. 30.), amely szintén Grétsy cikkére reflektált.

5.6. Minya Károly könyvének bibliográfiája kellően gazdag, néhány alapvető cikkel azonban szívesen kiegészíteném, sőt ezeket a cikkeket (vagy legalább szemelvényeiket) a mellékletek közé is felvenném.

5.6.1. Tolcsvai Nagy Gábor még 1989-ben fontos tanulmányt tett közzé: *A nyelvművelés esélyei* (Valóság, 1989/10: 95–103). Tolcsvai Nagy (maga is egykori nyelvművelő) nem a nyelvművelés ellen, hanem annak korszerűbbé, tudományosabbá tételéért emelt szót: „Szükség van [...] a nyelvművelésre, de új felfogással” (i. h. 102).

5.6.2. Könyvének 50. oldalán jó összefoglalását nyújtja Minya Károly a kanadai francia (1977), a francia (1994) és a cseh (1999) nyelvhasználati vagy anyanyelvvédő törvénynek. Idekivánczol azonban még egynek, nevezetesen a lengyel anyanyelvi törvénynek az ismertetése. A hiány könnyen pótolható, mert erről néhány éve két alapos tanulmányt is publikált Bańcerowski Janusz: *Kötelességünk-e gondoskodni anyanyelvünkről?* (MNy. 1998/1: 16–31), *A lengyel nyelv törvényi védelméről* (Nyr. 2001/2: 152–8).

5.6.3. Talán a legérzékenyebb hiányossága Minya könyvének, hogy, bizonyára nem szándékosan, mellőzi azt a talán egyetlen megnyilatkozást, amely az angol szakos elméleti nyelvészek köréből megértéssel, kollegiális érzülettel (egyszersmind persze építő bírálattal) fordult a nyelvművelés ügye felé. Kenesei István tanulmányára gondolok: *Hányféle igazság van?* (MNy. 2002/1: 39–48). Ennek a fontos cikknek a létezéséről csupán a 12/c mellékletből, Grétsy László rádiójegyzetéből értesülhet a könyv olvasója (139–40), holott jelentősége jóval nagyobb, mint például a 8. sz. mellékletként teljes egészében közölt Kis Tamás-szövegé (121–2).

5.6.4. Minya Károly könyvének elkészülte után jelent meg Cseresnyési László nagyszabású munkája: *Nyelvek és stratégiák, avagy a nyelv antropológiája* (Tinta Könyvkiadó. Budapest. 2004), amelynek egy teljes fejezete (97–125) foglalkozik a nyelvi norma és a nyelvművelés kérdéskörével, mégpedig sokkal árnyaltabban, tárgyilagosabban, mint *Élet és Irodalom*-beli vitacikke (l. előbb is). Ez a két műfaj, a monográfia és a glossza különbözőségéből adódhat, de a szerző álláspontjának radikalizálódását is mutathatja. Cseresnyési könyvének hiányát természetesen nem kifogásként, hanem csupán kiegészítésként említen.

5.6.5. Feltehetőleg ugyanilyen okból hiányzik mind a fejtegető részből, mind a szemelvényekből, sőt az irodalomjegyzékekből is É. Kiss Katalinnak *Anyanyelvünk állapotáról* című, 2004 őszi az Osiris Kiadónál napvilágot látott értekezése, pedig ez olyan kérdéseket vet fel és válaszol meg többnyire meggyőzően, amelyek áttételesen Minya könyvének is tárgyai: *Romlik-e a magyar*

nyelv? (12–125), Fennmarad-e a magyar nyelv? (126–69). Ennek az értékes könyvnek a mindössze egyoldalas II/5. fejezetét a szemelvények közé is fel kellett volna venni, ha ezt a nyomdai átfutási idő lehetővé tette volna. Ebből idézek: „Az iskola feladata, hogy az otthon, családi körben elsajátított anyanyelvjárás és a művelt köznyelvi norma közötti különbségekre rámutasson, és az anyanyelvjárás mellett – de nem ahelyett – a művelt köznyelvi változatot is megtanítsa a gyerekeknek. Arra kell törekedni, hogy a gyerekek mind az őket szűkebb-tágabb családjukkal, lakóhelyükkel, társadalmi közegükkel összekötő nyelvváltozatokat, mind a nemzet egészével, irodalmi és kulturális örökségével összekapcsoló művelt köznyelvet elsajátítsák, és azt is megtanulják, milyen helyzetben melyik nyelvváltozatot kell alkalmazniuk” (72–3). Ez a részlet – de lényegében az egész könyv – arról tesz tanúbizonyságot, hogy az elméleti vagy általános nyelvészek és a magyar nyelvészek, nyelvművelők álláspontja között alapvető kérdésekben nincs áthidalhatatlan ellentét, ha mind a két részről megvan a kellő felkészültség és a jó szándék. (Vö. Grétsy László recenzióját is: *Édes Anyanyelvünk* 2005/3: 14–5.)

5.6.6. Végül pedig a most ismertetett könyvvel nagyjából egy időben jelent meg Balázs Géza vitairata („A magyar nyelv elé mozdításáról...” Vitairat a nyelvművelésért. Akadémiai Kiadó. Budapest. 2005) és a *Nyelvművelő* kéziszótár második, javított és bővített kiadása (Tinta Könyvkiadó. Budapest. 2005). Remélhetőleg ezek is bekerülnek majd a legújabb kori nyelvművelés-történet következő kiadásába (ha valóban lesz ilyen).

6. Csak mellékesen jegyzem meg – bár egy kiadvány minősége szempontjából ez korántsem mellékes –, hogy Mínya Károly könyvében elég sok sajtóhiba van (már ahhoz képest, hogy nyelvész írta, és egy nyelvészeti sorozatban jelent meg). Még hibásan írt nevek is előfordulnak (pl. 10, 45, 69, 97, 111). E tekintetben is csak egy javított újabb kiadás lehetőségében bizakodhatunk.

7. Mínya Károly könyve azonban már jelenlegi formájában is értékes és hasznos munka. Megérdemli a nyelvművelési vita résztvevőinek figyelmét (mind a két oldalról). Jelentőségét abban foglalhatom össze, hogy ezt a könyvet Fábíán Pál *Nyelvművelésünk évszázadai* című műve (Gondolat. Budapest. 1984) és Lőrincze Lajossal társszerzőségben közreadott *Nyelvművelés* című tankönyve (Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 1999) folytatásaként, kiegészítéseként olvashatjuk, és ajánlhatjuk tanítványainknak is.

Kemény Gábor